

- ветствующая версия программы: 10.2.25) / [Под ред. С. А. Мирошникова]. — СПб. : ЛЕМА, 2010. — 196 с.
3. Положення про центральну та республіканську (Автономна Республіка Крим), обласні, Київську та Севастопольську міські, районні (міські) психолого-медико-педагогічні консультації: за станом на 23.06.2011 [Електронний ресурс] // «Законодавство України». — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0931-04>
 4. Разенкова Ю. А. К вопросу об использовании отечественных и зарубежных методик диагностики психомоторного развития в качестве инструментов раннего выявления возможных отклонений в развитии. Дискуссионные аспекты проблемы / Ю. А. Разенкова // Альманах Института коррекционной педагогики РАО [Электронное издание]. — 2000. — № 2. — Режим доступа : <http://almanah.ikprao.ru/articles/almanah-2/k-voprosu-ob-ispolzovanii-otechestvennyh?offset=10>
 5. Стребелева Е. А. Подходы к созданию единой системы раннего выявления и коррекции отклонений в развитии детей / Е. А. Стребелева // Альманах Института коррекционной педагогики РАО [Электронное издание]. — 2000. — № 2. — Режим доступа : <http://almanah.ikprao.ru/articles/almanah-2/podhody-k-sozdaniju-edinoj-sistemy>
 6. Эльконин Д. Б. К проблеме периодизации психического развития в детском возрасте / Д. Б. Эльконин // Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии. — М. : МГУ, 1990. — С. 26–31.

УДК:37.011.3-051-037.164:37.091.25:376

Рецензент:
Колупаева А. А.,
доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник

РОЛЬ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ В ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У КЛАСІ З ІНКЛЮЗИВНИМ НАВЧАННЯМ

Луценко І. В.

У статті розкриваються теоретико-методологічні засади ролі асистента вчителя в забезпеченні педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Окреслено коло посадових обов'язків асистента вчителя в контексті командної взаємодії фахівців, існуючі моделі такої співпраці.

Ключові слова: *інклюзивне навчання, діти з особливими освітніми потребами, педагогічний супровід, асистент вчителя, індивідуальна програма розвитку.*

Роль асистента учителя в організації учебно-воспитательного процесса в классе с инклюзивным обучением

В статье раскрываются теоретико-методологические основы роли асистента учителя в обеспечении педагогического сопровождения ребенка с особыми

образовательными потребностями в условиях инклюзивного обучения. Определены должностные обязанности ассистента учителя в контексте командного взаимодействия специалистов, существующие модели такого взаимодействия.

Ключевые слова: инклюзивное обучение, дети с особыми образовательными потребностями, педагогическое сопровождение, ассистент учителя, индивидуальная программа развития.

The role of the teacher's assistant in the organization of the educational process in the classroom with inclusive education

The article describes the theoretical and methodological foundations of the teacher's assistant role in providing pedagogical support of a child with special educational needs in inclusive education. The duties of teacher's assistant in the context of team cooperation of specialists, existing models of such cooperation are identified.

Keywords: *inclusive education, children with special educational needs, pedagogical support, teacher's assistant, an individual program of development.*

Шлях європейської інтеграції, обраний Україною, зумовлює нові вимоги до системи освіти, зокрема, забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами, їх реабілітації та інтеграції в соціум.

На сьогодні набувають поширення новітні освітні технології, в основу яких покладено принципи врахування інтересів дитини з особливими освітніми потребами; забезпечення раннього вивчення та своєчасної допомоги таким дітям; включення їх у загальноосвітній простір, починаючи з дошкільного віку.

За нинішніх соціально-економічних умов право дітей з особливими освітніми потребами на освіту забезпечується розгалуженою мережею спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів завдяки можливості спеціально організувати навчально-виховний процес у комплексному поєднанні з реабілітаційною роботою.

Водночас, все більшого поширення набуває інклюзивна форма навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах, що законодавчо врегульовано Законом України «Про внесення змін до законодавчих актів України з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу», підписаним Президентом України 6 липня 2010 року № 2442. Згідно з цим законодавчим актом, внесено зміни до Закону України «Про загальну середню освіту», де передбачено функціонування спеціальних та інклюзивних класів для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах та створення навчально-реабілітаційних центрів для дітей із складними вадами розвитку.

Із впровадженням в Україні інклюзивного навчання гостро стало питання підготовки та перепідготовки педагогічних працівни-

ків, готових до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Адже підтримка та забезпечення педагогічного супроводу дітей відповідними фахівцями є обов'язковим компонентом інклюзивного навчання.

В міжнародній практиці таку підтримку надають асистенти вчителя, волонтери та члени родини. «Асистент вчителя», «помічник учителя», «парапедагог», «парапрофесіонал» — усі ці терміни позначають посаду працівника допоміжного персоналу. На них покладається широке коло обов'язків, однак функції можуть мати суттєві відмінності в залежності від потреб дитини [7].

Як зазначає Т. Лорман, численні висновки наукових досліджень, присвячених вивченню характеру роботи і досвіду таких працівників, вказують на потребу у забезпеченні підготовки та розробленні посадових інструкцій зазначених працівників.

В Канаді асистенти вчителів входять до складу допоміжного персоналу освітньої спільноти — так називають членів персоналу, які допомагають вчителю здійснювати освітню місію школи і сприяють кращому здобуттю освіти дітьми.

Допоміжний персонал може під керівництвом учителя працювати з учнями індивідуально чи в невеликих групах, виконуючи різні види діяльності для реалізації навчальної програми. Він також надає вчителям інформацію про дитину, її успіхи та труднощі при вивченні навчального матеріалу, надає поради та пропозиції. Наприклад, члени допоміжного персоналу можуть оцінювати функціональні дії учнів, складати стандартизовані тести (але не трактувати результати тестування), спостерігати за поведінкою учня під час навчального процесу, занотовувати результати спостереження, приймати участь у навчальному процесі.

Асистенти вчителів разом з учителями збагачують навчальну програму й допомагають учням набувати вмінь та знань, які їм будуть необхідні для повноцінного життя в класі, в школі та в суспільстві.

Під час прийняття рішень щодо навчальної програми вчителі враховують інформацію, яку отримують від інших спеціалістів, батьків та своїх шкільних асистентів. Професіонали в своїх галузях (психологи, логопеди, фізіотерапевти та ін.) надають вчителям спеціалізовані звіти та пропозиції щодо врахування індивідуальних особливостей конкретного учня в процесі навчання. Цією інформацією вчителі користуються під час складання та впровадження навчальних програм.

У більшості країн чіткого конкретного списку обов'язків, які покладаються на асистентів учителів, немає. На визначення обов'язків конкретного асистента вчителя впливають такі чинники, як його кваліфікація, потреби учнів та потреба вчителя в інформації [7].

В Україні посада асистента вчителя нова. Лише в 2010 році Міністерством праці та соціальної політики України наказом Держспоживстандарту від 28.07.2010 р. № 3273 доповнено Класифікатор професій посадою асистента вчителя, яка водночас передбачена Порядком організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 року № 872 [3].

На етапі формулювання завдань та визначення ролі асистента вчителя зібрано фактичні дані експериментальних навчальних закладів, які залучені до реалізації програми Всеукраїнського експерименту «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, шляхом запровадження їх інклюзивного навчання» про необхідні види підтримки таким фахівцем дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. А саме: асистент вчителя разом із вчителем класу виконує навчальні, виховні, соціально-адаптаційні заходи, запроваджуючи ефективні форми їх проведення; допомагає дитині у виконанні навчальних завдань, залучає учня до різних видів навчальної діяльності; у складі групи фахівців бере участь у розробленні та виконанні індивідуальної програми розвитку дитини та інші. Окресливши види підтримки асистентом вчителя дитини з особливими освітніми потребами, вочевидь з'ясовано, що окрім загальних знань педагогіки, психології асистент вчителя, як і вчитель класу з інклюзивним навчанням, повинен мати педагогічну освіту та спеціальну підготовку для роботи із зазначеною категорією дітей.

Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України було прийнято рішення про введення посади асистента вчителя до Переліку посад педагогічних і науково-педагогічних працівників, який затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2012 року № 635 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 року № 346 і від 14 червня 2000 року № 963».

Це дало можливість забезпечити конституційні права і державні гарантії педагогічним працівникам, які працюватимуть у школах з інклюзивним навчанням на посаді асистента вчителя, передбачені для педагогічних працівників, які працюють з дітьми, що потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку.

Водночас, посаду асистента вчителя внесено до Типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки від 06. 12. 2010 р. № 1205, зареєстрованим у Міністерстві юстиції 22 грудня 2010 р. за № 1308/18603.

З введенням нової посади виникає дуже багато запитань і суперечок, пов'язаних, як з вимогами до підготовки асистента вчителя, так і окресленням його функціональних обов'язків в школі.

Роль асистента вчителя в організації навчально-виховного процесу в класі з інклюзивним навчанням необхідно розглядати у контексті командної взаємодії фахівців, які вивчають індивідуальні особливості, можливості та потреби дитини, прогнозують її траєкторію розвитку, розробляючи індивідуальну програму розвитку, та оцінюють її досягнення в усіх сферах розвитку.

Основні завдання асистента вчителя загальноосвітнього навчального закладу з інклюзивним навчанням полягають в адаптації змісту та методів навчання до можливостей і потреб дитини з особливими освітніми потребами та застосування під час уроку системи додаткових заходів, спрямованих на опанування навчального матеріалу.

Разом з учителем він планує, до яких видів колективної діяльності на уроці можна максимально залучити дитину з особливими освітніми потребами, а на якому етапі уроку доцільною є індивідуальна робота. У зв'язку із цим, важливим моментом організації навчально-виховного процесу є диференційований підхід до навчання та вмiле поєднання вчителем фронтальної, групової та індивідуальної форми робіт на уроці.

На основі вивчення можливостей та потреб учня та рекомендацій психолого-медико-педагогічної консультації асистент спільно з вчителем класу адаптує навчальну програму та допомагає учням з порушеннями психофізичного розвитку набувати знань, вмiнь та навичок, забезпечує їх педагогічний супровід.

Аналізуючи діяльність асистента вчителя, можна окреслити основні його функції: організаційну, навчально-розвиткову, діагностичну, аналітико-прогностичну, консультативну.

Забезпечуючи *організаційну* функцію, асистент вчителя:

- допомагає в організації навчально-виховного процесу в класі з інклюзивним навчанням;
- надає допомогу учням з особливими освітніми потребами в організації робочого місця; проводить спостереження за дитиною з метою вивчення її індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів та потреб;
- допомагає концентрувати увагу, сприяє формуванню саморегуляції та самоконтролю учня;
- співпрацює з фахівцями, які безпосередньо працюють з дитиною з особливими освітніми потребами та приймають участь у розробленні індивідуальної програми розвитку;

- забезпечує разом з іншими працівниками здорові та безпечні умови навчання, виховання та праці. Веде встановлену педагогічну документацію;
- разом із вчителем формує учнівське портфоліо.

Навчально-розвиткова функція на практиці забезпечується наступним чином:

- співпрацюючи з вчителем класу, надає освітні послуги, спрямовані на задоволення освітніх потреб учнів;
- здійснює соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами, дбає про професійне самовизначення та соціальну адаптацію учнів;
- сприяє розвитку дітей з особливими освітніми потребами, поліпшенню їхнього психоемоційного стану;
- стимулює розвиток соціальної активності дітей, сприяє виявленню та розкриттю їхніх здібностей, талантів, обдарувань шляхом їх участі у науковій, технічній, художній творчості;
- створює навчально-виховні ситуації, обстановку оптимізму та впевненості у своїх силах і майбутньому;

Діагностичну функцію асистента вчителя слід розглядати у контексті командної взаємодії:

- разом із групою фахівців, які розробляють індивідуальну програму розвитку, вивчає особливості діяльності і розвитку дітей з особливими освітніми потребами;
- оцінює разом із вчителем навчальні досягнення учня;
- оцінює виконання індивідуальної програми розвитку;
- вивчає та аналізує динаміку розвитку учня;

Діагностична діяльність спрямована, зокрема, на визначення поточного рівня знань учня, визначення освітніх галузей, в яких учень потребує допомоги, а також аспектів соціального/емоційного розвитку, в яких учень потребує допомоги.

Аналітико-прогностична функція діяльності асистента вчителя визначається вмінням на основі отриманих даних про дитину з особливими освітніми потребами прогнозувати очікувані результати, визначати довготривалі цілі та короткочасні завдання при розробленні індивідуальної програми розвитку, планувати методи та періодичність оцінювання навчальних досягнень та розвитку.

Асистент вчителя разом із вчителем класу в першу чергу аналізують відповідність вимог навчальної програми та методів, що використовуються на уроці, актуальним і потенційним можливостям дитини з особливими освітніми потребами та з'ясовують у чому учень потребує підтримки і якого характеру.

При визначенні довготривалих цілей до уваги беруться звіт команди фахівців, результати вивчення поточного рівня розвитку, підсумки спостережень та характеристика потреб дитини з погляду її батьків.

Короткострокові завдання — це послідовність етапів, які проходить учень у виконанні визначеної річної цілі. Це свого роду поетапні контрольні показники, спрямовані на реалізацію річних цілей, при формулюванні яких визначаються додаткові послуги, які необхідно надати учневі.

Основою для вироблення короткострокових завдань або поетапних контрольних показників слугують дані поточного рівня успішності та послуги, яких потребує дитина для виконання цілей індивідуальної програми розвитку.

Короткострокові завдання або поетапні контрольні показники дають змогу вчителю, асистенту вчителя й батькам спостерігати за успіхами дитини. Якщо певних очікуваних результатів не досягнуто або, навпаки, досягнуто швидше передбаченого строку, то впродовж навчального року здійснюється перегляд індивідуальної програми розвитку у цій частині.

Консультативна функція асистента вчителя забезпечується постійним спілкуванням з батьками дитини, наданням їм інформації про прогрес в розвитку учня, рекомендацій щодо їхньої підтримки у процесі формування певних знань, вмінь та навичок школяра.

На практиці використовується декілька моделей співпраці асистента вчителя з вчителем класу.

Ведення і підтримка. Особливістю такої моделі є те, що вчитель проводить урок з усім класом, займаючи при цьому ведучу роль. Асистент вчителя при цьому допомагає дітям з труднощами у навчанні, звертаючи особливу увагу на учнів, які працюють за індивідуальною програмою розвитку. Таким чином, увага асистента вчителя не прикута лише до дитини з особливими освітніми потребами, що дає можливість уникнути певної стигматизації по відношенню до таких дітей.

Навчання в центрах діяльності. При використанні такої моделі залучаються до навчально-виховного процесу інші фахівці, які погоджують навчальні цілі та розробляють індивідуальну програму розвитку на дитину. Вчитель разом із асистентом планують урок, на якому учні будуть працювати у малих групах-центрах діяльності. Таким чином, у кожному центрі діяльності є помічник, який допомагає учням працювати разом над виконанням спільного завдання. Такий підхід вчить дітей працювати разом, мобілізувати зусилля всіх для досягнення спільної мети.

Паралельне навчання. Вчитель та асистент вчителя планують урок разом, але кожен із них проводить урок самостійно в малих групах або з половиною учнів класу. При використанні цієї моделі можуть залучатися в ролі асистента вчителя і інші представники шкільної команди (логопед, психолог, медичний працівник). Наприклад, при вивченні навчальної дисципліни «Основи здоров'я» тем «Емоції і настрої людини. Як покращити настрої», «Ефективне спілкування. Вміння слухати» може залучатися практичний психолог школи, при вивченні тем «Вітаміни і мікроелементи, їх вплив на здоров'я», «Харчові отруєння. Перша допомога при харчових отруєннях» може залучатися медичний працівник закладу.

Альтернативне навчання. Особливістю такої моделі є те, що вчитель працює з більшою частиною учнів класу, а асистент вчителя працює з групою учнів, які мають труднощі у навчання. До цієї групи учнів можуть залучатися і ті, які з тих чи інших причин не засвоїли тему уроку. Заняття спрямовані на надолуження навчального матеріалу (додаткове навчання, повторення, узагальнення).

Окрім загально педагогічних знань, на наш погляд, асистент вчителя повинен знати основи законодавства України про освіту, соціальний захист; міжнародні документи про права людини й дитини; державні стандарти освіти; нормативні документи з питань навчання та виховання; сучасні досягнення науки і практики у галузі педагогіки; психолого-педагогічні дисципліни; особливості розвитку дітей з особливими освітніми потребами різного віку; ефективні методи, форми та прийоми роботи з дітьми, застосовуючи індивідуальний та диференційований підхід; рівні адаптації навчального та фізичного навантаження; методи використання сучасних технічних засобів та обладнання; основи роботи з громадськістю та сім'єю; етичні норми і правила організації навчання та виховання дітей; норми та правила ведення педагогічної документації.

Разом із тим, асистент вчителя повинен вміти застосовувати професійні знання в практичній діяльності, здійснювати педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання; разом із іншими фахівцями складати та реалізовувати індивідуальну програму розвитку дитини; вести спостереження та аналізувати динаміку розвитку учня; налагоджувати міжособистісні стосунки між всіма суб'єктами навчально-виховної діяльності; займатись посередницькою діяльністю в сфері виховання та соціальної допомоги.

Професійно важливими якостями і характеристиками асистента вчителя є розвинені комунікативні та організаційні здібності, здатність співчувати, співпереживати; ціннісні орієнтації, спрямовані

на розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, на творчу педагогічну діяльність; навички вирішення конфліктних ситуацій. Він постійно підвищує свій професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру.

Асистент вчителя, як і кожен педагогічний працівник, повинен дотримуватися педагогічної етики, поважати гідність особистості дитини, захищати її від будь-яких форм фізичного або психічного насильства.

Стрімке запровадження інклюзивного навчання в Україні зумовлює необхідність вдосконалення системи підготовки та перепідготовки педагогічних працівників для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

З цією метою в системі післядипломної педагогічної освіти впроваджується навчальний курс «Вступ до інклюзивної освіти», розроблений А. А. Колупаєвою та С. М. Єфімовою та схвалений Міністерством освіти і науки України [8].

Водночас, з метою удосконалення системи підготовки педагогічних кадрів та забезпечення якісного навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітніх навчальних закладів, Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України листом від 18.06.12 № 1/9-456 рекомендовано з 2012/2013 навчального року впровадити у вищих навчальних закладах, які здійснюють підготовку педагогічних працівників за напрямами (спеціальностями) «Дошкільна освіта», «Початкова освіта», «Соціальна педагогіка» навчальну дисципліну «Основи інклюзивної освіти».

Оновлення змісту підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів дасть можливість не лише оптимізувати і поповнити професійні навички педагогів, а і навчить їх працювати в команді, здійснювати моніторинг власної діяльності з метою визначення ефективних методів і прийомів роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.

Література

1. Закон України «Про внесення змін до законодавчих актів України з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу» від 06.07.2010 № 2442 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2442-17>
2. Закон України «Про загальну середню освіту» від 13.05.1999 № 651 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/651-14/page2>
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» від 15.08.2011 № 872 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF>

4. Інструктивно-методичний лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Організація інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» від 18.05.12 № 1/9-384 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/29627/
5. Інструктивно-методичний лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Щодо посадових обов'язків асистента вчителя» від 25.09.2012 № 1/9-675 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/32125/
6. Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Щодо введення посади вихователя (асистента вчителя) у загальноосвітніх навчальних закладах з інклюзивним навчанням» від 28.09.2012 № 1/9-694 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : mon.gov.ua/img/zstored/files/1_9-694.doc
7. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі : практ. посіб. / Тім Лорман, Джоан Деспелер, Девід Харві ; пер. з англ. — К. : СПД-ФО Парашин І. С., 2010. — 296 с.
8. Колупаєва А. А. Вступ до інклюзивної освіти : Навчальний курс / А. А. Колупаєва, С. М. Єфімова. — К., 2010. — 19 с.

УДК: 37. 011. 3 — 051: 373. 5: 376: 347. 181

Рецензент
Колупаєва А. А.,
доктор педагогічних наук

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ З ІНКЛЮЗИВНОЮ ФОРМОЮ НАВЧАННЯ

Квітка Н. О.

Стаття присвячена нормативно-правовим засадам діяльності асистента вчителя в загальноосвітньому навчальному закладі з інклюзивною формою навчання. Подається нормативно-правова база, яка сприяє впровадженню моделі інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами в Україні.

Ключові слова: *нормативно-правові засади, асистент вчителя, інклюзивне навчання, діти з особливими освітніми потребами.*

Нормативно-правовая основа деятельности ассистента учителя в общеобразовательной школе с инклюзивной формой обучения

Статья посвящена нормативно-правовой основе деятельности ассистента учителя в общеобразовательной школе с инклюзивной формой обучения. Подаётся нормативно-правовая база, которая способствует внедрению модели инклюзивного обучения детей с особыми образовательными потребностями.

Ключевые слова: *нормативно-правовая база, ассистент учителя, инклюзивное обучение, дети с особыми образовательными потребностями.*